

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ МЕДІАЦІЇ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

PHILOSOPHICAL-LEGAL ASPECTS OF MEDIATION IN THE SPHERE OF INTELLECTUAL PROPERTY

Мельничук Ю.І., к.філос.н.,
доцент кафедри спеціальних юридичних дисциплін

*Навчально-науковий інститут права
Національного університету водного господарства та природокористування*

Стаття присвячена висвітленню актуальної філософсько-правової проблеми справедливості у праві, а саме способу її реалізації. Забезпечення доступу до правосуддя насамперед спрямоване на встановлення простору свободи та безпеки особистості, а також має включати як судові, так і позасудові шляхи врегулювання різних суперечок. Не завжди вирішення спору шляхом звернення до судової інстанції має ознаки справедливості. Такі реалії часто пов'язуються з наявними суб'єктивними факторами. Тому, на наш погляд, має бути певна альтернатива – позасудовий спосіб врегулювання суперечок – з метою отримання справедливого вирішення наявного дисонансу прав.

Під поняттям «альтернативне врегулювання спорів» розуміємо процеси, за допомогою яких вирішують спори та конфлікти без звернення до судових інстанцій, базисом такого способу є плюралістичний підхід, що уможливорює пошук сторонами самостійного взаємовигідного рішення. Звертаючи увагу на очікування учасників від процесу медіації, варто зазначити, що медіація, на відміну від інших способів розв'язання спорів, спрямована не лише на його вирішення як таке, а й на досягнення порозуміння між учасниками спору. Фокус уваги зосереджений на інтересах сторін, пошуку точок спорідненості з метою прийняття взаємовигідних домовленостей, оскільки лише в такому випадку відсоток дотримання цих домовленостей буде високим. У статті ми спробували на прикладі застосування медіації у сфері інтелектуальної власності (спираючись на міжнародний досвід) проаналізувати, чи реалізується дотримання такої правової цінності, як справедливість.

Варто зауважити, що запорукою успіху медіації під час вирішення спорів у сфері інтелектуальної власності є специфіка об'єктів інтелектуальної власності, що полягає в їх нематеріальності. Завдяки цьому в сторін медіації є майже необмежені можливості для маневрування під час напрацювання взаємоприйняттого рішення. Крім того, вагоме значення для сторін має конфіденційність самого процесу.

Ключові слова: справедливість, інтелектуальна власність, медіація (посередництво), справедливе вирішення спорів.

The article is devoted to highlighting the current philosophical and legal problem of justice in law, namely the method of its implementation. Ensuring access to justice is first and foremost aimed at establishing an area of freedom and security of the individual, and should include both judicial and extrajudicial ways of resolving disputes. Not always the resolution of a dispute by way of appeal to a court has signs of justice. Such realities are often linked to existing subjective factors. Therefore, in our view, there must be an alternative – an extrajudicial way of resolving disputes in order to obtain a fair resolution of the existing dissonance of rights.

The concept of "alternative dispute resolution" means the processes by which disputes and conflicts are resolved without recourse to the courts, the basis of this method is a pluralistic approach that allows parties to find mutually beneficial solutions. Paying attention to the expectations of the participants from the mediation process, it should be noted that, unlike other ways of resolving disputes, mediation is aimed not only at its resolution as such, but also at reaching an understanding between the parties to the dispute. The focus of attention is on the interests of the parties, the search for points of affinity for the purpose of making mutually beneficial agreements, since only in this case the percentage of compliance with these agreements will be high. In the article, we tried to analyze, on the example of the use of mediation in the field of intellectual property (based on international experience), whether such legal value as justice is being realized.

It should be noted that the key to the success of mediation in resolving intellectual property disputes is the specificity of intellectual property objects, which lies in their intangibility. Due to this, the parties to the mediation have almost unlimited possibilities for maneuvering while developing a mutually acceptable solution. In addition, the privacy of the process itself is important to the parties.

Key words: fairness, intellectual property, mediation (mediation), fair dispute resolution.

Нинішні реалії правової системи України зумовлюють пошук особистістю в суспільному житті справедливості (як атрибуту правової держави), яка повинна втілюватися в практику суспільних відносин, задоволення потреб та інтересів. Ідея справедливості може розумітися як принцип права, вимога правильного застосування правових норм. Філософсько-правове осмислення зазначеної ідеї має давні традиції, які сягають часів античності з її практикою усвідомлення й визначення до сьогоденних інтерпретацій у наукових працях. Зокрема, роздуми про справедливість мали місце в працях мислителів різних часів, наприклад: Аристотеля, Геракліта, Демокрита, Піфагора, Платона, Сократа, Фалеса, Цицерона, Т. Гоббса (договірного розуміння справедливості), Д. Юма (справедливість як підтримання правопорядку і стабільності за допомогою балансу різноспрямованих інтересів суспільства, зокрема врегулювання відносин власності), І. Канта (моральна і права справедливість), І. Бенґама, Дж. С. Мілля, Дж. Роулза (теорія справедливості) та ін. Незважаючи на значну кількість філософсько-правових робіт, проблема справедливості у праві залишається актуальною, зокрема, і з погляду реалізації, регулювання, а також уявлення чле-

нів суспільства щодо її фундаментальності, тому й зумовлює необхідність фокусування уваги до обраної теми.

Виходячи із зазначеного, основною метою роботи є розгляд можливості реалізації ідеї справедливості як фундаментальної правової цінності під час застосування процедури медіації у сфері інтелектуальної власності. Досягнення поставленої мети передбачає висвітлення особливостей застосування медіації у сфері інтелектуальної власності як альтернативного (справедливого) способу вирішення спорів.

Філософія права за допомогою аксіологічного підходу розглядає справедливість як вищу цінність, захищати й культивувати яку покликана вся система права [1, с. 8]. У філософському контексті справедливість розглядається також як поняття про належне, що, відповідно, визначається уявленням про сутність людини та її невід'ємних прав [2].

Кожна людина має право в ході власної життєдіяльності створювати, удосконалювати наявні речі, процеси, хоча не всі з них стають об'єктами інтелектуальної власності. Право теж можна сприймати як результат творчості. У статті 418 Цивільного кодексу України зазна-

чено: «Право інтелектуальної власності – це право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності» [3].

Розбудова України згідно з положеннями Конституції неможлива без наявності справедливих та ефективних засобів захисту прав, у тому числі й прав інтелектуальної власності, роль яких в економічному зростанні країни має бути пріоритетною. Незважаючи на неодноразове реформування судової системи, унесення змін до чинних нормативно-правових актів, що регулюють питання інтелектуальної власності, і прийняття нових законів у цій галузі права, сьогодні відсутній ефективний механізм захисту прав інтелектуальної власності.

Україна підписала Угоду про Асоціацію з Європейським Союзом. Згідно з положеннями Угоди, Україна та Європейський Союз (далі – ЄС) мають посилювати співпрацю у сфері правосуддя, свободи й безпеки з метою забезпечення верховенства права та поваги до прав людини й основоположних свобод, тобто дотримання принципу справедливості. Країни ЄС погодилися, що забезпечення верховенства права та кращого доступу до правосуддя має включати доступ як до судових, так і до позасудових методів урегулювання спорів.

У зарубіжних країнах надають перевагу медіації як способу захисту прав, зокрема й права інтелектуальної власності. Ефективність цього способу захисту успішно доведено на національних рівнях, тому сьогодні захист права інтелектуальної власності саме таким шляхом здійснюється й міжнародними організаціями. На міжнародному рівні діє Міжнародний інститут із запобігання конфліктам і вирішення конфліктів (далі – CPR). CPR – це некомерційний аналітичний центр, який поєднує в собі багаторічну спадщину ідейного лідерства та інновацій завдяки своєму різноманітному членству та пропонує найсучасніші рішення й ресурси для вирішення конфліктів [4].

Зокрема, у 2002 р. світовими лідерами у сфері медіації CPR створено Принципи для організацій, які забезпечують проведення медіації, що відтворюють найкращу світову практику в цій галузі [5].

Варто зауважити, що сторони, перебуваючи в процесі медіації, повинні розробити взаємоприйнятні умови врегулювання спору, які, на їхній погляд, є справедливими, тому будуть дотриманими. Також, якщо справу направлено на посередництво під час її судового розгляду, сторони просять суд припинити розгляд справи і прийняти угоду про врегулювання як рішення по справі. У разі неможливості врегулювати спір за допомогою медіації посередник може запропонувати сторонам консультативний чи обов'язковий арбітраж чи інші способи альтернативного вирішення спору. Весь процес посередництва є конфіденційним [6].

На міжнародному рівні органом, що здійснює захист прав інтелектуальної власності за допомогою альтернативних способів захисту, зокрема й медіації, є Центр Всесвітньої організації інтелектуальної власності з арбітражу та посередництва (далі – Центр ВОІВ) [7].

Центр ВОІВ є нейтральним міжнародним некомерційним органом з урегулювання суперечок, який пропонує ефективні з погляду витрат часу та коштів різні варіанти альтернативного врегулювання спорів.

Натепер усе більша кількість справ вирішується за допомогою медіації за участі Центру ВОІВ. Предметом розгляду є як договірні спори (наприклад, патентні та програмні ліцензії, угоди про сумісництво товарних знаків, угоди про розподіл фармацевтичних товарів та угоди про науково-дослідні й дослідно-конструкторські розробки), так і позасудові спори (наприклад, порушення патентів) [7].

Центром ВОІВ для кожної з процедур підготовлено відповідні правила. Тому процедура посередництва (медіації) проводиться відповідно до Правил ВОІВ з посередництва (далі – Правила ВОІВ). Посередництво є відносно

неструктурованою та неформальною процедурою, у якій подальша участь у процесі, а також прийняття будь-якого результату залежить від домовленості сторін. Якщо сторони не домовилися про інше, то, погоджуючись вирішити спір за допомогою Центру ВОІВ, сторони приймають Правила ВОІВ у рамках їхньої згоди на посередництво.

Ці Правила мають такі основні функції:

- установлюють необов'язковий характер процедури (статті 13 (а) та 18 (iii));

- визначають спосіб призначення посередника (стаття 6);

- установлюють спосіб, у який буде визначено плату для посередника (стаття 22);

- визначають для сторін момент початку посередництва, якщо цей етап не встановлений (статті 3–5 зі статті 12);

- надають сторонам гарантії конфіденційності процесу та інформації, що розкрита під час процесу (статті 14–17);

- визначають, як саме витрати на процедуру будуть покриватися сторонами (стаття 24) [8].

Посередництво як альтернативна процедура вирішення спорів з питань інтелектуальної власності є привабливим варіантом для сторін, які мають на меті зберегти або посилити свої відносини, контроль процесу врегулювання суперечки, конфіденційність чи прагнуть до швидкого врегулювання спору без шкоди їхній репутації й, зрештою, отримати справедливе рішення щодо конкретної ситуації.

Посередництво – неформальний і гнучкий процес, який контролюють сторони та посередник. Структура, за якою відбувається посередництво, визначається сторонами з посередником, які разом розробляють і погоджують процедуру, яку варто дотримуватися (тобто вибудовують власні справедливі «правила гри»). Стаття 10 Правил ВОІВ передбачає: «Медіація здійснюється в спосіб, узгоджений сторонами. Якщо сторони не уклали угоду, що стосується посередництва, зокрема й процедури її проведення, посередник, відповідно до Правил ВОІВ, визначає спосіб проведення посередництва» [8]. Відправною точкою посередництва є згода сторін на передачу спору до медіації. Така угода може міститися або в контракті, що регулює ділові відносини між сторонами, наприклад, ліцензії, у якій сторони передбачають, що будь-які спори, які виникають за договором, будуть передані в посередництво; або може бути спеціально підготовлена у зв'язку з конкретним спором після виникнення спору.

Для інтенсифікації співпраці з ВОІВ у 2002 р. укладено Угоду про співробітництво між Кабінетом Міністрів України та ВОІВ. У подальшому періодично підписувалися Програми співробітництва між Державною службою інтелектуальної власності України та ВОІВ. Метою зазначеної угоди та програм є здійснення Україною та ВОІВ спільних дій, спрямованих на вдосконалення українського національного законодавства у сфері інтелектуальної власності з урахуванням досвіду, набутого іншими державами, і міжнародних тенденцій гармонізації; удосконалення практики правозастосування в Україні з метою запобігання правопорушенням, виявлення і припинення правопорушень у сфері інтелектуальної власності; посилення ролі інтелектуальної власності у відповідних галузях наукової, технічної та економічної діяльності, що провадиться на території України суб'єктами господарювання тощо.

Незважаючи на довготривале співробітництво України з ВОІВ щодо розроблення та покращення системи захисту прав інтелектуальної власності, сьогодні лише створюється правова основа для застосування процедури медіації та відбувається ознайомлення суспільства з перевагами цього способу захисту прав та інтересів. Зважаючи на вищевикладену інформацію щодо Центру ВОІВ і тривале співробітництво України та ВОІВ, очевидно, що фізичні

та юридичні особи України за необхідності можуть звернутися до цього Центру для отримання послуг медіації у спорах щодо прав інтелектуальної власності, а посередники, які працюють в Україні, можуть підвищити рівень своїх знань і навичок до міжнародного рівня, що, у свою чергу, покращить якість та ефективність медіації у вирішенні зазначених категорій спорів на території України. Ураховуючи відкритість Центру ВОІВ і співробітництво України з ВОІВ, наша держава має всі можливості імплементувати інститут медіації в національне законодавство з урахуванням міжнародного досвіду та національних особливостей, що, у свою чергу, підвищить ефективність захисту прав інтелектуальної власності на території України, покращить статус нашої держави як правової на міжнародному рівні.

Натепер в Україні забезпеченням поширення інформації про медіацію в суспільстві здійснюють громадські організації, які створені в різних областях.

Зважаючи на доведену на практиці ефективність медіації під час її застосування ВОІВ, а також практику CPR

у вирішенні спорів, варто застосовувати досвід правового регулювання посередництва міжнародних організацій. Зауважимо, що положення Правил ВОІВ з посередництва необхідно врахувати під час розроблення національного законодавства щодо медіації, оскільки Україна взяла на себе зобов'язання стосовно розвитку системи захисту прав, зокрема й прав інтелектуальної власності, а також зважаючи на необхідність захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності з метою залучення інвестицій і покращення економічного стану країни.

Реалії нинішнього життя вимагають від людей побудови діалогу під час вирішення різних спорів, створення рівних умов для прийняття рішення, а також відповідальності за вчинені дії та справедливості щодо відшкодування завданої шкоди. Саме справедливість є домінантою під час пошуку рішення, яке має врівноважити потреби й інтереси учасників спору. На наш погляд, застосування медіації у сфері інтелектуальної власності є ефективним способом захисту прав та інтересів сторін, який дає змогу прийняти справедливе рішення.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Філософія права* : словник / В.А. Бачинін, В.С. Журавський, М.І. Панов ; Нац. юрид. акад. Укр. ім. Ярослава Мудрого. Київ : Вид. дім «Ін Юре», 2003. 407 с.
2. *Философский энциклопедический словарь* / ред. С.С. Аверинцев, Э.А. Араб-Оглы, Л.Ф. Иличев и др. 2-е изд. Москва : Советская энциклопедия, 1989. 815 с.
3. Цивільний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
4. Міжнародний інститут із запобігання конфліктам і вирішення конфліктів. URL: <https://www.cpradr.org>.
5. Принципи для організацій, які забезпечують проведення медіації. URL: [Principles for ADR Provider Organizations http://www.cpradr.org/RulesCaseServices/CPRRules/PrinciplesforADRProviderOrganizations.aspx](http://www.cpradr.org/RulesCaseServices/CPRRules/PrinciplesforADRProviderOrganizations.aspx).
6. Процедура медіації Міжнародного інституту із запобігання конфліктам і вирішення конфліктів. URL: <https://www.cpradr.org/resourcecenter/rules/mediation/cpr-meditation-procedure>.
7. Центр ВОІВ з арбітражу та посередництва. URL: <http://www.wipo.int/amc/ru/>.
8. Правила посередництва ВОІВ. URL: <http://www.wipo.int/amc/en/mediation/rules/>.